

שמואל שתל "בא לארץ ישראל"

יעקב בסר – הנה, מנשבת רוח – שירים 1965-2006

הוצאת "גוונים" – 430 עמ'.

הספר מתחיל בהקדשה "לטלי ולאן באהבה", שאינן מסתפקות כמקובל, ב-3 מילים אלה. אן שנולדה ליעקב ולטל, הולידה לפתיחת-הספר גם שיר בן 26 שורות, המסתיים "בתרועת בוקר טוב / בככיה המתוק / של אן אָדל שפרצה" לעולם הזה בראשית המאה ה-21. אחרי הקדשה יפה זאת, מתחיל אבא של אן את ספרנו זה, בפואמה: "חורף אלף תשע מאות ארבעים ו...". על 13 עמודיה, שנותיה שנתנו לה את שמה הארוך ושלוש הנקודות שבסופן. כדי להוכיח ש"אין מוקדם ומאוחר", גם שמו של הספר "הנה, מנשבת רוח", חוזר על שמו של השיר הפותח את חלקו האחרון של ספרנו, חלק בן 8 שירים, מאלו שנכתבו אחרי שנת 1999. אלמנט של "רוח דקה" (עמ' 205) ישנו גם בשירים קודמים של הספר. זאת "רוח קרירה מתמשכת", רוח ישראלית "שתוריד את היורה משמים", כמו בתפילה: "משיב הרוח ומוריד הגשם". רוח זאת, מעלה גם את קורות כל חייו של המשורר, את "אימא שאיננה כבר – את אחמטובה, המשוררת הרוסיה, ש"הרוח מנשבת בצעיף אפל שעל גופה" (עמ' 405), את המשורר הרוסי "אחי המנוח, יַסְנִין" בעמוד שלאחריו, ואת "פגסוס" המיתולוגי ש"רק בשלוות הרוח (הוא) דוהר", באותו עמוד; הרבה שירים עוסקים בה: "בְּקָר בְּקָר אַתְּ נִיצַבֵּת בְּדֶרֶךְ לְאִשְׁדּוּד" (עמ' 104) "זאת הרוח ה"מכה דלת אל דלת / דלתיים מכות כפיים לעולם נעול הדלתות" (עמ' 406); בשיר הבא, זאת הבת הקטנה אן, "אבא שלך מקשיב" (ל) "ילד, שבלילות כמעט איננו נרדם (עמ' 407), שיר המקדים את השיר הארוך בן 6 עמודים, שאינו אלא "קטע מפואמה", פואמה, שאולי עוד תכתב...

י. בסר מרגיש את עצמו בשיר הזה "ילד, ילד קשיש בן שבעים כמעט" (עמ' 409); מעבר לעמוד, באה "רוח סתיו / עלמה בבתוליה / חסרת ניסיון" ובעמוד הבא אחריו, אותה "רוח סתיו / צעירה, בבתוליה / היא לא תזדקן לי / היא לא תזדקן בי / גם אני בתוכה / לא" – "אקרא לך בשמך, קראתי לך / טל – יבוא הגשם, ואחריו ההתגשמות. אולי / גם / ההגשמה" – מי "הוא זה מודע לסתיו – האיש ביער שראה כמו עיניו / איך עץ אלון נושק לצפצפה – אותו האושר, אותה האהבה / אותה האבהות – אותו אלון, אותה הצפצפה / אותו החשק להתערב בגוף אהוב – בחיים שאסור שיהיה להם קץ!" (עמ' 413). השיר הזה הוא שיר של יעקב בסר עצמו, הסבא שפגש ב"טל הצעירה שילדה לו בת-זקונים ויצקה בו גשם-נעורים ואהבה...

ככל הפרק הזה, "שירים חדשים" הוא בן 8 שירים ואני דנתי עד-כאן רק ב-3 הראשונים בהם. ב-5 השירים הנותרים בפרק חוזר י. בסר אל הגיל שלו. השיר הבא (עמ' 414) הוא "קצת שיר וקצת / מתחזה" ... הבא אחריו, הוא שיר על המשוררים הצעירים, המהלכים "בכיכרות החטא המוכר והמותר" והנה גם שיר בסגנון הצעירים, בו רוב השורות בנות מילה אחת, משחקת "בדומה לשיח / הלשון / ולשיח / שביער" (עמ' 418), "אפשר גם, אם תרצה / גרגירי דממה כבדה / מוחלטת, יבשה / קשה"; או זאת "שעולה מהשתיקה העמוקה / בקול גדול / הישר מתוך האדמה" (עמ' 420). ב-2 השירים האחרונים, חוזר י. בסר אל אביו "בשער הבית בסיביר" – גם "אימא באה – כמו פעם בחלום" "עוד בוא החול המדברי – ואתה / איננו / וגם / יִשְׁנֶנּוּ" (עמ' 422). וכך בא גם השיר האחרון, בו "פעם כמעט קברוני" ו"עכשיו השער מלבין לאט". ואני הקורא שמח, על איטיות זו, על המשורר שממשיך להיות צעיר. "החול המדבר" שבסוף הספר, הוא בעצם אהובתו של בסר, מאז... כשהייתה

"האדמה החמה הזאת" שבראשית הספר (עמ' 21) – "זוגתו": שִׁכְּבְנו צְמוּרִים חֲזָה מִלְּזָה / נִשְׁמְנו זֶה בְּפִי זֶה קְטוּרַת נְשִׁימוֹת חֲמוֹת / כְּרַכְנו בִּידֵינו הַלוֹהוּטוֹת / אֶת גּוֹפֵינוּ הַמִּיּוֹזְעִים / וְהֵיִינוּ לְחוֹמֵר אֶחָד".
אך בין האדמה האהובה תמיד ובין "הנערה הָלִינָה / משנות הארבעים" (עמ' 37), ישנה הָלִינָה מִן הַכֶּפֶר הַלֶּבֶן, הַנּוֹתְנָת "מֶרְק אֶפּוֹנָה יְרוּק וְלֶחֶם שְׁחוֹר", הָלִינָה שֶׁהַמְשׁוֹרֵר בְּעוֹדוֹ יֵלֵד, בְּחֶלֶק הַרְאִשׁוֹן שֶׁל סִפְרוֹ, "שׁוֹמֵעַ אֶפִּילוֹ אֶת עֵינָיָה, אֶת / שְׁעָרָה – אֶת אֲצַבְעוֹתֶיהָ עַל / לִוְבֵן צִלְחַת מֶרְקִירְקֶק" (עמ' 11). בְּחֶלֶק הַשְּׁנִי, "בְּסִבְךָ הַשׁוֹרְשִׁים 1967", הוּא כּוֹתֵב 7 שִׁירִים לְאוֹתָהּ הָלִינָה וְיַעֲקֹב הַנַּעַר, שֵׁם "יָדִים צוֹנְנוֹת עַל חוֹרֵי עֵינָיָה / נוֹשֵׁק לְהֵן בְּסִתֵּר" (עמ' 37) "וּמַגְלָה בָּהּ / כֹּל הַנְּסִתְרוֹת / כֹּל מַעֲרֹת הָאוֹר" (עמ' 40). גַּם בְּפֶרֶק הַבֵּא "עוֹפֶרֶת שְׁבִירָה, 1968" הוּא אוֹמֵר: "עֲצָבוֹת יָדַי רוֹשְׁמַת עַל עֵינַיִךְ / מֶרְחוֹק" (עמ' 63) ו"אֲצַבְעוֹתַי – / עֲטֹלְפֵי לֵילָה / כִּהֵי־עוֹר / יוֹשְׁבִים עַל עֵינַיִךְ" (עמ' 65). י. בְּסֵר מְסוּגָל גַּם לְכַתּוּב שִׁיר: "כֹּאשֶׁר הַשְּׁעָר שְׁמוֹר וְנִעוּל עַל בְּרִיחַ / אֲנִי שׁוֹמֵעַ קוֹל נְשִׁימַתְךָ / וְדִרְכַת כְּפוֹת רִגְלֶיךָ / עַל סֶף / נְשִׁימַתִּי" (עמ' 44).
כְּמַעַט וְשִׁכַּחְתִּי אֶת הַשְּׁלֵג.

י. בְּסֵר רוֹאֵה אֶת סְבִיבְתוֹ בְּעֵינַיִם אֲרִצִּיּוֹת: "בְּתִים מְפּוֹחָמִים כְּמוֹ בְּנֵי אָדָם הֶרוּסִים" (עמ' 236), הוֹלֵךְ "בְּשִׁדְרוֹת נוֹרְדָאוֹ לְכִיוּן אֲבֵן גְּבִירוֹל" (עמ' 240) וְגַם בְּדִירַת צִיִּירַת (עמ' 303) "הַמְקַלְחַת וְהַשִּׁירוֹתִים בְּצַד, כְּשֶׁנִּכְנַסְתִּי, רִאִיתִי אֶת קֶרֶשׁ הָאֶסְלָה כְּבֵר מוֹרֵם". שִׁירַת אֶהְבָּה "תְּהַפּוֹךְ חוֹשֶׁךְ לְאוֹר" (עמ' 397) רַק בְּתַחֲלִילַת הַסִּפְרָה וְסוֹפּוֹ. בְּשִׁירִים שְׁבִאֲמַצֵּעַ הַסִּפְרָה, "הֵם גִּילּוֹ זֶה אֶת זֶה, לְגַמְרֵי בְּמַקְרָה / לֹא שֶׁאֶפּוֹ לְשָׁנוֹת דְּבַר – יֵשְׁבוּ לְנוּחַ / תַּחַת עֵץ טוֹב וְיִפֶּה לְמֶרְאֵה, הַרְאִשׁוֹן / שֶׁנִּקְרָה לָהֶם בְּדֶרֶךְ / וְהַשְּׁקִיעוֹ יִדְהֵם בְּתוֹךְ סִיבֵי הַדְּשָׂא / יוֹשְׁבִים וְלוֹמְדִים / אֶת תּוֹרַת הָעֵשֶׁב וְהַגְּרַעִין" (עמ' 299).

גַּם אִם דְּעוֹתָיו הַפּוֹלִיטִיּוֹת שֶׁל יַעֲקֹב בְּסֵר נוֹטוֹת לְזְכוּיּוֹת הָעֶרְכִים בְּיִשְׂרָאֵל, הָאֵמֶת בְּנַפְשׁוֹ הַשִּׁירִית מְרַגִּישָׁה, כִּי "הַקִּיִּץ הִיא עֶרְכֵי זֶר" (עמ' 230). הוּא גַּם גָּאֵה לְבָנוֹת "עַל חוֹרְבוֹת יָפוֹ – / שְׁכוּן־עוֹלִים לְבָן / לְאֵלָה שִׁיבּוֹאוֹ / לְגוֹר בּוֹ" (עמ' 230).

הַשִּׁירָה הַרוֹסִית מְצִיגָה מֵתוֹךְ הַרְבֵּה שׁוֹרוֹת בְּסִפְרָה. הַזְכַּרְתִּי לְעִיל אֶת אֲכַמְטוּבָה וְאֶת יֶסְנִין שֶׁבְּסֵר תִּרְגַּם מִשִּׁירָיו. גַּם מִיֶּאֱקוּבְסְקִי מוֹפִיעַ בְּסִפְרָה (עמ' 231), בְּעוֹלָם רְחוֹק מִשִּׁירָה, הוּא "טוֹעֵן בִּיחַס לְכוֹכְבִים" (עמ' 231).
הַעֲבֵרִית קִנְתָּה אֶת יִיחּוּדָהּ בְּשִׁירֵי הַסִּפְרָה, בְּדִיוֹק שְׁבָה: "הַבִּי לִי" בְּמוֹבֵן שֶׁל "תְּנִי לִי" מוֹפִיעַ כְּבֵר בְּעַמ' 11. יֵשׁ גַּם מִיֵּלִים שֶׁבְּסֵר חִידֵשׁ, ע"י חִיבוּר שְׁתֵּי מִיֵּלִים לְמִילָה אֶחָת כְּמוֹ "נֶהַר חוֹמֵירוֹק" אוֹ "אֵינְרוּחָה" (עמ' 351). עַם מְפִיק בְּ"הָא". לְמִיֵּלִים הָאֵלָה יֵשׁ מוֹשְׁגִים חֲדָשִׁים וְהַ"אֲגֵרוֹפְלֵב", שֵׁם אֶחָד הַסִּפְרִים שֶׁלוֹ (עמ' 299-335) אֵינּוּ לֵב הַפּוֹעֵם מְרֹב הַתְּרַגְּשׁוֹת; זֶה לֵב "חֶסֶר הַסְּבִלְנוֹת" (עמ' 306). בְּלִשׁוֹן שֶׁל בְּסֵר יֵשׁ מוֹשְׁגִים חֲדָשִׁים, כְּמוֹ "קֶרַח שְׁחוֹר / שְׁמַעְבִּירִים מִפֶּה לְפֶה" (עמ' 203). הַרוּחַ שֶׁהִיא בְּדֶרֶךְ־כֹּלֵל נִקְבָּה וּמִנְשַׁבֵּת בְּלִשׁוֹן זֶה כְּבֵר בְּשִׁעַר הַסִּפְרָה, פּוֹעֶמַת אֲצֵל בְּסֵר גַּם בְּכּוּחוֹ שֶׁל זָכָר וְרַק 3 שׁוֹרוֹת־שִׁיר מְפִרִידוֹת בֵּין "חוֹלְשֵׁת רוּחַ דְּקָה" ו"הַרוּחַ שׁוֹרֵק בְּשִׁדְהָ" (עמ' 406). בְּשִׁפְתוֹ שֶׁל בְּסֵר, מְצִא אֶת מְקוֹמוֹ גַּם "הַעֲצָב הָעֵלִיז" (עמ' 248) וְבַהֲמִשְׁךְ הַשִּׁיר, קְרוֹי הַמְשׁוֹרֵר לוֹ הַשִּׁיר מוֹקְדֵשׁ, כְּמוֹ בְּ"יִידֵשׁ", "חֶלְפֵי מְמוֹר". יַעֲקֹב בְּסֵר, מְשַׁתְּמֵשׁ גַּם בְּמִילוֹת־שִׁפְת־דִּיבּוּר, כְּמוֹ "מִפְּנֵצֶרֶת" (עמ' 197) וְהַסִּידֵר שֶׁלֶךְ לֹא מוֹגֵז" (עמ' 346), בְּלִי שׁוֹם הַסֵּבֶר נוֹסֵף; הַקּוֹרָא חֵיִיב גַּם לְהַתְּמַצָּא בְּבִנְיָנֵי הַתִּיאֲטְרוֹן בְּאֶרֶץ וְלִהְכִיר אֶת "אוֹלָם רוֹבִינָא שְׁבֵה־בִימָה" (עמ' 349).

הַשְּׁלֵג, יוֹרֵד מִשְׁמַיִם בְּרִאשִׁית הַסִּפְרָה – שֶׁלֶג מְכּוֹפֵב בְּלִילוֹת ו"בְּבִקֵּר / סוֹלִיוֹת הָאֵב" בּוֹ. (עמ' 13), שֶׁלֶג "מַעֲלָה רִיחַ כּוֹכְבִים" (עמ' 19). שֶׁלֶג־לִדּוֹת זֶה, נִמַּס עִם הַזֶּמֶן, אֶךְ מִמְשִׁיךְ לְהַלְבִּין בְּאֲמַצֵּעַ הַסִּפְרָה וּבְסוֹפּוֹ (עמ' 421). אֲבָא וְאִמָּא מַעֲלִים אֶת זְכָרוֹ וְהוּא שִׁיךְ ל"מוֹת הַלְבָן שֶׁכִּיסָה הַרְבֵּה אֲדָמָה – בְּחוֹרֶף רַךְ וְסִלְחָנִי" (עמ' 283).
שִׁירֵי הַסִּפְרָה, בְּדֶרֶךְ כֹּלֵל, לֹא מְחוֹרְזִים. אֲבָל חֲרוּזִים אוֹ "כְּעִין־חֲרוּזִים", שְׁלֵמִים אוֹ חֲלֻקִּים, בָּאִים כְּאִילוֹ לֹא חִפְּשׁוּ אַחֲרֵיהֶם; בְּעִמּוֹד מִס' 13 לְמַשֵּׁל, נִגְמַרְתָּ שׁוֹרָה בְּמִילָה "בְּשֶׁלֶג" – חֲמֵשׁ שׁוֹרוֹת אַחֲרֵיהֶם, שׁוֹרוֹת בְּנוֹת מִילָה אֶחָת, מוֹפִיעַ הַחֲרוּז שֶׁלָּה – "כּוֹשֶׁלֶת". חֲרוּזִים חֲלֻקִּים מוֹפִיעִים בְּאוֹתוֹ בֵּית – "הַלָּאָה" ו"לִילָה". שׁוֹרוֹת

בנות מילה אחת באותו בית חורזות "שכנה" ב"זקנה" ואפילו המילה "שני" המסיימת בית, מחורזת עם "שנים" המתחילות את הבית הבא. (עמ' 15). איני יכול להתעלם מחרוזים אלה, שאינם תוצאה של חיפוש אחר מילים מצלצלות ומציאותן. מילים אלה באות מעצמן עקב לחן השיר ואומרות: כאן מקומנו הטבעי, הזמינה אותנו צלילותו של השיר ואפילו "אצבעות בסר בפה" (עמ' 406), טעימות בשירים שלנו, כמו אצבעות בסר... מרובה גם השימוש ב"זה אחר זה", במילים שאותיותיהן זהות במראה או בצליל כמו: "מודעות, עמדה, עמידה, אדם, דעת, ידע, מידע" (עמ' 193). גם גודל השירים אינו מוגבל – יש שירים קצרים, בני 17 מילים כ-7 שורות בסהכ"ל (עמ' 253), ויש שירים ארוכים, בני עשרות של שורות, 13 מילים בשורה, כמו השיר "מ". (עמ' 303), שכותרתו בניגוד לטקסט שלו, היא בת אחת בלבד. י. בסר גם הופך מושג בן 2 מילים ל-"חד-מילתי", כדי להעביר את ה"הידיעה", לראש המילה המאוחדת, כמו זאת "חלפני-אחרונה" (עמ' 369).

פה ושם מופיעים משחקי-לשון, בדומה לשיר ששמו "משהו קרוב לאמת", "כשהמת החדש שלי / הוא האמת ואני / הקבר החי, השקרי / שלו שאין סימן פיסוק אחריו. או "לשעשע הרהור שאין לו / תכלית כביכול" (עמ' 295).

למרות כל ההברקות "השיריות" האלה, שימוש המילים ומקומם בטקסט, הוא "פרוזאי"; הלשון חסרה ביטויים ייחודיים מאוצרות העבר. שפת הרחוב מגישה את ביטויי היומיום ובונה הרבה שורות-שיר: "לא. תודה, אני מסודר. ברצינות / הכל בסדר" (עמ' 351) או "אני שוטף את ידי, פני, מתנקה מן היסוד" (עמ' 40) או "גם / אני לא כל כך, אבל זה די נכון / אם כי קצת מגושם, מותך / בא לי מעיתון" (עמ' 326). נכון, כי הקצב השירי הזורם בטבעיות וההומור המבצבץ בין מילים לא-לו, גורפים את הקורא אחריהם.

השירה העברית חייבת לבסר לא רק עבור כל מה שנאמר לעיל. יש לציין שהלשון העברית לא הייתה שפת-אם שלו והוא בילה את ילדותו ונערותו, ברוסית ובפולנית. לשון השירה שלו, ספוגה גם מקורות תנ"ך ותלמוד, למרות שבית הוריו היה רחוק מאוצרות לשון-הקודש. יעקב בסר, אכן, רואה את עצמו, לא כצבר שנולד בארץ הזאת, אלא כ"מי שבא לארץ ישראל / ישר מתוך היער האפל" (עמ' 224), בא ונקלט ויצר והוריש, וראוי לתהילה ולכבוד של משורר, ראוי לשמו.

**מערכת "פסיפס" מביעה צער עמוק
על מות המשורר, המתרגם והעורך
יעקב בסר**